

JANEK ISTVÁN

Az orosz cári seregek a Magyar Királyság területén a napóleoni háborúk idején (1805–1806)*

A napóleoni háborúk idején 1805 decemberében és 1806 januárjában rövid időn belül immár másodszor fordult elő, hogy az orosz hadsereg ismét a Magyar Királyság területén tartózkodott. A Habsburg Monarchiával szövetséges Orosz Birodalom csapatai a Franciaország elleni második koalíciós háborúban 1799-ben vonultak az itáliai hadszíntérre, segítséget nyújtandó a franciák ellen harcoló Habsburg császári és királyi seregeknek.¹ Az átvonulás a bécsi és a szentpétervári udvarban megkötött megállapodás értelmében, a két udvar közötti jó viszony és barátság jegyében a Habsburg császári és királyi hadvezetés felügyelete mellett zajlott le.² Az 1799. évi átvonulással ellentétben, amelynek során a kitűnően megszervezett, jól ellátott és felszerelt friss orosz haderő egységei az ország lakosságának a szimpátiájától is kísérvé békésen és viszonylag rövid idő alatt elhagyták az országot, néhány évvel később már egy vesztes, lerongyolódott és harci szellemében meglehetősen demoralizált, szétzilált, sőt lezüllött menekülő sereg éhező sereg maradványai vonultak vissza a hadszíntérről Észak-Magyarországon és Galicián keresztül a lengyel területekre. A csapatok az orosz hadvezetés szigorú intézkedései ellenére is számos alkalommal követtek el atrocitásokat, kihágásokat, és többször kerültek éles konfliktusba a helyi hatóságokkal és lakosokkal.

A szövetséges Osztrák Császárság és az Orosz Birodalom hadai a harmadik, Franciaország-ellenes koalícióban 1805. december 2-án Austerlitznél a három császár csatájában döntő vereséget szenvedtek I. Napóleontól, az ütközetet követően 24 órára megkötött fegyverszünet értelmében az orosz haderőknek a legrövidebb időn belül vissza kellett vonulniuk Oroszországba.³ Mivel már az ütközetet megelőzően

1805 novemberében Morvaország területén az oroszok számos kihágást (rablások, fosztogatások, rekvirálások, gyűjtogatások) követtek el,⁴ a morva hatóságoknak és a lakosoknak a sereggel szembeni elégedetlensége miatt a visszavonulás az örökös tartományon át felettebb kockázatos lett volna. Ráadásul a sereg egyidejűleg ki lett volna téve a francia csapatok folytonos zaklatásainak, ezért az orosz cár azzal a kéréssel fordult az osztrák császárhoz, hogy csapatait a Magyar Királyságon keresztül vezethesse vissza hazájába. Erre a megoldásra az orosz haderő az említett helyzettel fogva kényszerült, de a Magyarországon átvezető útvonal rövidebbnek és biztonságosabbnak is tűnt. I. Ferenc nem szívesen, de már csak a szövetségesi kötelezettségeket is szem előtt tartva, elfogadta I. Sándor kérését. A Habsburg-Lotaringiai uralkodó az átvonulás részleteinek a kidolgozásával és lebonyolításával öccsét, József Antal főherceg nádort bízta meg.

A nádor 1805 decemberét az orosz hadsereg átvonulása megtervezésének és lebonyolításának szentelte.⁵ A nádor az orosz sereg átvonulása ügyében még december elején levélben kereste meg az uralkodót, amelyben arra kérte őt, hogy az orosz sereg átvonulásának a biztosítására sürgősen rendeljenek ki egy királyi biztost, aki a sereg viselkedését szemmel tartja, és ellátását levezényli. Egyúttal azt a kérést is előterjesztette, hogy I. Ferenc adjon utasítást arra: az orosz sereg Trencsén vármegyén keresztül, Vágújhelyen és Zsolnán át vonuljon ki az országból a lengyel területek felé. Ugyanis részint ez lenne a legrövidebb út, részint pedig ekképpen a sereget távol lehetne tartani az ország termékenyebb vidékeitől. A nádor jelezte továbbá, hogy egy hosszabb visszavonulási út következtében az érintett országrészek az oroszok esetleges sorozatos kihágásai miatt pusztulásnak lennének kitéve. Nem is beszélve arról, hogy az ország lakossága a háború miatt nehéz, sőt bizonyos vidékeken igen sanyarú helyzetben van, különös

* Hálás köszönetet szeretnék mondani Dr. Soós Istvánnak, akinek az önzetlen segítsége nélkül nem készülhetett volna el ez a tanulmány.

¹ A segélycsapatok létszámáról az egykorú, elsősorban sajtó híradások más-más adattal szolgálnak. A Bécsben megjelent Magyar Kurír pl. 10 ezer gyalogosról, 5734 lovasról tudósította olvasóit. Ld. ezt *Darvas István*: Szuvorov hadai Magyarországon 1799-ben. (Szuvorov halálának 150. évfordulója alkalmából). *Századok*, 82 (1949) 286.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar kancelláriai levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Acta generalia (A 39), 1799/3891.

³ *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok. Pápa, 2013. 350–351.

⁴ Az oroszok morvaországi atrocitásairól vö. bővebben: Nádor napló, 1805. december 6. Ld. ezt: József nádor élete és iratai. 3. József nádor iratai. II. 1805–1807. (Kiadta és magyarázatokkal kísérte Domanovszky Sándor.) Bp., 1929. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai – Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris) 369. (A továbbiakban: JNI, II. k.)

⁵ *Domanovszky Sándor*: József nádor élete és iratai. I. József nádor élete. I. Bp., 1944. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai – Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris) 447.

tekintettel az élelmszerellátásra. Végül szerette volna, ha a király közbenjárna I. Sándornál: a cár hasson oda, nehogy előfordulhasson az, ami Morvaországban történt, mikor is az ellátás és utánpótlás nélküli orosz seregek szinte végigpusztították az örökös tartomány egy részét. Végül figyelmeztetett arra, hogy ilyen jellegű pusztításokat, kihágásokat „parasztjaink”, azaz az észak-magyarországi jobbágyok és az összegyűlt nemesi felkelő seregek nem nézik majd tétlenül, és összetűzésekre kerülhet majd sor.⁶

A király válaszában sajnálkozásnak adott hangot, hogy az orosz sereg átvonulása miatt oly nagy teher nehezedik: „Én is sajnálom, hogy a megvert és fegyvelmetlen orosz sereget Magyarország egy részén át kell visszaküldenem [Oroszországba]”. Mindazonáltal úgy vélte: a helyzet nem lesz olyan lehangoló, mint amilyent a nádor ezen ország kisebb részén felmerülhető állapotokról fest, és meg volt győződve arról, hogy a nyomorúság ebben az országrészen nem olyan nagy, mint amilyent maga is Morvaországban feltételez, ahol az orosz hadsereg egy ideig állomásozott, illetve átvonult. A jelen katonai helyzetben azonban nem tud mást tenni, mint az átvonulást engedélyezni. Reméli azonban azt, hogy ennek a nem nagyszámú seregnek az átvonulása és ellátása majd rendszerben lezajlik. Ennek véghezvitelére a nádornak mindenképpen ügyelni kell.⁷

A nádor, az 1799. évi orosz átvonulás tapasztalataira építve, kezdettől fogva sürgette, hogy nevezzenek ki az orosz sereg mellé egy országos biztost. Erre a feladatra Illésházy István grófot, Trencsén vármegye főispánját szerette volna megnyerni, de mivel őt időközben a király maga mellé rendelte, a nádor úgy döntött, hogy Budáról maga fog egy commissáriust kirendelni, aki Mihail Illarionovics Kutuzovval, az orosz sereg fővezérével együttműködve szervezi meg majd az orosz haderő ellátását, beszállásolását és átvonulását. A nádor szerint szükség van továbbá arra, hogy a király nevezzen ki ún. ellátási biztosokat, akik gondoskodnak a sereg számára szánt terményeknek és élelmszereknek nyugták és számlák ellenében történő átvételéről, illetve megvásárlásáról, a nyugtákknak és számláknak eljuttatásáról Kutuzov számára, valamint igáslovak, előfogatok kiállításáról, a szállás biztosításáról, a táborhelyek kijelöléséről. A császári és királyi vezérkari tiszteket pedig, akik eddig a hadtest mellé voltak rendelve, vissza kell hívni, mivel a beszállásolókat és az ellátást az országos biztos fogja rendezni.⁸ A nádor néhány nappal később egy Károly főhercegnek írott levelében aggodalmának adott hangot az orosz sereg rendezett visszavonulása miatt: „Ebben a pillanatban innen nem távozhatok el, mivel nekem az oroszok visszavonulása sok munkát ad. [...] Attól való félelmük azonban, hogy őket a franciák

üldözik, igen nagy. Kutuzov is beszélt erről, tudniillik akár csak 25–30 franciát is láthatni, az egész sereget félelem fogja el, és hazafelé rohan.”⁹ József nádor aggodalmát erősítették, illetve igazolták azok a híresztelések, amelyeket a rendetlenül visszavonuló orosz csapatokról kapott. Sajnálattal állapította meg, hogy a cár vonakodik serege megrendszabályozásának a kérdésében, pedig már néhány vidék lakosai erősen panaszkodnak a kihágások miatt. Ezek ugyanis a helyi hivatalnokok szerint Nyitra vármegyében (például Nádas településen) több atrocitást követtek el a lakossággal szemben.¹⁰ A katonák ugyanis éheztek, ruházatuk elrongyolódott. Sokuknak nem volt csizmája, egyáltalában szomorú látványt mutattak. Ráadásul sok volt köztük a sebesült és a beteg. Azért, hogy éhségüket csillapítsák, marhákat loptak, és hogy a felelősségre vonást elkerüljék, egy részük a lopások miatt a Szenice (Nyitra vármegye) környéki erdőkben bujkált. Szenicén a vármegyei alispán szintén panaszt tett a kihágások miatt, és kevesellte az elszenvedett károkért kapott összeget. A településen beszállásolt csapatok mindent feléltek, elpusztítottak, sőt gyűjtögettek, a tábornokok nem tudtak rendet tartani. A katonák nem engedelmeskedtek, sőt a tisztek is segítettek nekik fosztogatni. A felháborodott parasztok a fosztogató katonák közül kettőt agyonütöttek.¹¹

A nádor december 11-én Nagyszombat (Pozsony vármegye) és Nádas között maga is megtapasztalhatta, milyen rendezetlenül és elhanyagolt állapotban vonultak az orosz csapatok. Az úton találkozott az oroszok második hadtestével, amelynek kozák csapatai nyomorúságos látványt nyújtottak. A tüzereknek hiányoztak az ágyúi. A gyalogosok, gránátosok, utászok nagy összevisszaságban, részben tisztek és tábornokok nélkül vonultak.¹² Hasonlóan zűrzavaros állapotokat tapasztalt a következő napon, amelyekről jelentést küldött a királynak. Együttal új, sürgető és hathatós intézkedések megtételét kérte az uralkodótól, hogy a helyzetet normalizálhassák.¹³

Az átvonulás megtervezése és szervezett lebonyolítása érdekében József nádor 1805. december 12-én a Nyitra vármegyei Holicsba, a császári-királyi főhadiszállásra utazott, majd másnap találkozni kívánt a közeli Szenicében Kutuzov tábornokkal. Itt azonban csak az orosz sereg másik két gyalogsági tábornokát, Peter Essent és Pjotr Ivanovics Bagratyiont találta. A nádor időközben értesült arról, hogy Kutuzov a legszigorúbb parancsokat adta ki, elejét veendő annak, nehogy csapatai kihágásokat kövessenek el. A tábornok már többeket keményen megbüntetett az addigi atrocitásokért és incidensekért, mintegy példát statuálva. Vele elégedett volt a nádor,

⁶ Buda, 1805. december 7. JNI, II. k. 65. sz. irat. 242–243. Vö. erről még: Nádor napló, 1805. december 7.

⁷ Holics, 1805. december 10. JNI, II. k. 65. sz. irat. 243–246.; Nádor napló (december 15.) uo. 393. – József nádor a király levelét kézhez véve beszámolt bátyjának, Károly főhercegnek arról, hogy I. Ferenc ugyan aggódik az ínség és az orosz sereg magatartása miatt, de úgy véli, az átvonulás csak az ország kisebb területét fogja majd érinteni. (Ld. a nádornak Budán, 1805. december 15-én kelt levelét: JNI, II. k. 67. sz. irat. 253.)

⁸ Uo. 246–247.

⁹ Szenice, 1805. december 15. JNI, II. k. 254. Vö. erről még: Nádor napló, 1805. december 7. JNI, II. k. 372.

¹⁰ Uo.

¹¹ Nádor napló. 1805. december 11. JNI, II. k. 377–378. A nádor december 13-án arról értesült, hogy a kozákok Nagyszombaton három ökröt hajtottak el. (Nádor napló. 1805. december 13. JNI, II. k. 389.)

¹² Nádor napló. 1805. december 11. JNI, II. k. 377–378.

¹³ Nádor napló. 1805. december 12. JNI, II. k. 388.

ellentétben a többi tiszttel, akik nem csak nem fegyelmezték csapataikat, de még a lopásokban is tevékenyen részt vettek.¹⁴

A nádor a következő napokban elsősorban Kutuzov kemény intézkedéseinek láttán kezdett megnyugodni. Amióta ugyanis a fővezérrel tárgyalt, az átvonulás a legnagyobb rendben és jelentősebb kihágások nélkül zajlott. Ha mégis előfordultak kisebb kihágások, azokat példásan megtorolták. Úgy vélte, hogy 1806. január 15-re vagy 16-ra az utolsó orosz seregrész is elhagyja majd az országot, és a fővezér, ellátási intézkedéseknek megfelelően, illetve azokkal összhangban meggyorsítja majd a kivonulást.¹⁵

Az oroszok vonulásáról szerzett személyes élményei a nádort azonban ismételen arra készítették, hogy a csapatok mellé minél előbb egy országos biztost rendeljenek.¹⁶ Ezenkívül arra a meggyőződésre jutott, hogy mindenképpen változtatni szükséges az átvonulási útvonalon és a kivonulás lebonyolításán. Az osztrák vezérkari tisztekkel Nagyszombatban tárgyalva kénytelen volt elismerni, hogy nem a helyi viszonyok ismeretében döntött a vonulási útvonalról.¹⁷ Erre a mostoha időjárási viszonyok (nagy hó, járhatatlan utak) és ezek következtében az orosz csapatok elszállásolási s ellátási nehézségei is indították. Mindezek továbbá növelték a vonuló seregben az elégedetlenséget és a fegyelmezetlenséget.¹⁸

Az új útvonalterv kialakítása és megvitatása végett József nádor december 13-án, Nádason találkozott Kutuzovval. A tárgyaláson a nádor felvetette az oroszok mellé kirendelendő országos biztos kijelölését, és egyúttal ismertette a tábornokkal az új átvonulási útvonalat. Az orosz fővezér mindkettőt elégedetten fogadta. A nádor a kihágások visszaszorítása miatt ismételen köszönetet mondott a fővezérnek a megtett intézkedésekért. Kutuzov pedig ígéretet tett arra, hogy a jövőben is hasonlóan fog eljárni. Az orosz tábornok a morvaországi pusztításokat annak tulajdonította, hogy az orosz csapatok három napon át élelem nélkül voltak és zsoldjuknak csak egyharmadát kapták meg, ráadásul a katonák elszállásolása sem volt megoldva. Ezzel szemben Magyarországon más a helyzet, mivel nem szenvednek hiányt az alapvető élelmiszerekben, sőt semmiben sem. A rendetlenséget és a lakossággal szemben elkövetett méltánytalanságokat a csapatok gyávaságának a számlájára írta, és arra, hogy vereséget szenvedtek, aminek a tudata a fáradtságos visszavonulás során tovább erősödött. Úgy vélte továbbá, jobb lett volna, ha az orosz csapatokat Bécs alatt vonták volna össze, és mégha ott döntő vereséget is szenvedtek volna, az jobb lett volna, mint hiábavalóan menekülni.¹⁹

A nádor a következő napon Végh István helytartótanácsossal, királyi fő hadbiztossal egyeztetett az oroszok kivonulásáról. Közölte vele is a sereg új átvonulási útvonalait és állomásait: az átvonulás meggyorsítása, és ezzel együtt, hogy az érintett magyar területeknek és lakosaiknak minél kisebb

veszteségeket okozzanak, kétfelé osztotta az orosz sereget. Az öt hadoszlopból álló gyalogság számára az alábbi útvonalat jelölte ki: Balassagyarmat (Nógrád vármegye), Tornaalja (Gömör- Kishont vármegye), Kassa (Abaúj vármegye), Bártfa (Sáros vármegye), Grab (Galícia). A lovasság Vácon (Pest-Pilis-Solt vármegye), Jászárokszálláson (Jászkun kerület), Szerencsen, Sátoraljaújhelyen és Sztropkón (Zemplén vármegye) át a Duklai-hágó felé hagyja el majd az országot.²⁰ A nádor Végh javaslatára egyidejűleg kinevezte Haller Józsefet gróft, Máramaros vármegye főispánját az orosz sereg mellé felső-magyarországi biztosnak. A nádor megküldte Hallernek az utasításokat, egyúttal pedig leiratot intézett az érintett vármegyékhez (Nyitra, Hont, Nógrád, Pest-Pilis-Solt, Heves és Külső-Szolnok, Borsod, Torna, Abaúj, Zemplén és Sáros), amelyben jelezte, melyik vármegye, milyen mértékben járuljon hozzá az oroszok ellátásához.²¹

Az új vonulási tervről és útvonalakról a nádor Hallert írásban, Kutuzovot pedig futár útján értesítette. Haller munkájának megkönnyítésére és az ügyek intézésére egyúttal melléje albiztosként Péchy János királyi tanácsost, Sáros vármegye alispánját rendelte.²² Neki Haller instrukciói szerint kell eljárnia. Amíg Haller Felső-Magyarországon a gyalogsági hadoszlopokat irányította, addig Péchynek a lovassági hadoszlopok mellett kellett maradnia. A lovasság leválasztását és útvonalának kijelölését a nádor abból az okból változtatta meg, mert a folyók áradása, az utak járhatatlansága miatt (a nagy hó befedte azokat) Munkácson (Bereg vármegye) át Skole (Skolic/Galícia) felé már nem lehetett haladni, és az ottani vidék továbbá olyan ínségben szenvedett, hogy a lovasságot élelmezni nem lett volna képes.²³

Az új útvonal- és vonulási terv átvétele végett december 17-én Budára érkezett Jefim Ignattyevics Csaplic vezérőrnagy.²⁴ Kutuzov időközben előterjesztette azt a kívánságát a nádornak, hogy csapatai számára erőltetettebb menetet diktálhasson, valamint kérte, hogy a nádor rögtön hagyassa jóvá a csapatok számára nyújtandó élelmiszerellátást. Úgy vélte,

²⁰ Nádor napló. 1805. december 15. JNI, II. k. 394.

²¹ Nádor napló. 1805. december 14. JNI, II. k. 392.

²² Nádor napló. 1805. december 15. JNI, II. k. 394. Kazinczy Ferenc Péchy egyik levelére hivatkozva az alábbiakat írja az alispán albiztosá kinevezéséről: „Bátyám Péchy Imre Ur írja-ide egy atyámfijának, d[e] dato 19-ae xbr [December], hogy más nap, az az 20dik xbr[December] Vácznak indul, hogy az Austerlicz' tájáról haza takaródó Orosz sereget Nógrád, Gömör, Abaúj 's Zemplény V[ármegyé]ken keresztül vezesse. Csak Február közepén váratik vissza ezen functiojából. Irja továbbad, hogy ámbár fegyvernyugvás köttetett, közelébb vagyunk a' háborúhoz, mint a' békességhez; mellynek jele az, hogy Ó Felsője marhát és életet Bécsnek vinni M[agyar] Országról többé nem enged. – Kazinczy Ferenc levele id. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semlyén, 1805. dec. 29. Kazinczy Ferenc Levelezése. 3. kötet. (Közreadja Váczy János.) Bp., 1898. 3. k. 121.

²³ Nádor napló. 1805. december 15. JNI, II. k. 395. – A királyt Haller kinevezéséről és a vonulási döntésről futár útján informálták. A nádor értesítette továbbá Koháry Ferenc alkancellárt, hogy a Haller számára a szükséges pénzeket utaltassa ki, és juttassa el azokat a megfelelő helyekre. A galíciai kormányzót szintén tájékoztatták Haller kinevezéséről, a megváltoztatott útitervekről, valamint az orosz csapatok találkozási napjáról az érintett határállomásokon. (Uo. 394–395.)

²⁴ MNL OL, Regnicolaris levéltár, Archivum palatinalis, Archivum palatinalis archiducis Josephi, Militár-Kanzlei (N 25), II. 1805. Fasc. 3. P. 81. No. 546. (A továbbiakban: MNL OL, N 25 Militár-Kanzlei)

¹⁴ Ld. erről a nádor levelét I. Ferencnek, Szenice, 1805. december 12. JNI, II. k. 66. sz. irat. 246.; vö. erről: Nádor napló. 1805. december 12. JNI, II. k. 388.

¹⁵ Uo. 389.

¹⁶ Uo. 388.

¹⁷ Nádor napló. 1805. december 11. JNI, II. k. 377.

¹⁸ Nádor napló. 1805. december 12. JNI, II. k. 388.

¹⁹ Nádor napló. 1805. december 13. JNI, II. k. 389.

hogy az előbbi illetően a bárminemű konfliktusok megakadályozása végett maradjanak meg a kijelölt kivonulási napok és állomások, az utóbbit tekintve pedig értesítsék a királyt. Ugyanis előtte nem volt ismeretes, hogyan állapotodott meg a bécsi udvar a kivonulásról az orosz udvarral.²⁵ December 20-án az orosz fővezér Jefim Ignatyevics Csaplic vezérőrnaggyal levelet küldött a nádornak, amelyben közölte, hogy december 17-én pihenőnapot tartott, de 18-án a sereg első hadoszlopa a Léva (Bars vármegye) és Ipolyság (Hont vármegye) között fekvő Démend (Hont vármegye) felé vonult, és parancsot adott arra, hogy a menetoszlop négy napon át pihenés nélkül haladjon tovább, hogy behozza a pihenőnapot. Erre szerinte azért van szükség, mivel a cár a Habsburg kormányzat beleegyezésével becsületszavát adta arra, hogy serege megállás nélkül fog hazájába visszavonulni.

A nádor ezután egyeztetett Véghgel, és úgy döntött, hogy nem változtat az előzetesen kijelölt útvonalon, de a Kutuzov által elrendelt eröltetett menetelésről értesíti az érintett vármegyéket. A főherceg az orosz generálisnak adott válaszában jelezte, hogy 16-án elküldte az új kivonulási útvonalak tervét, és szeretné, ha a fővezér pontosan ehhez tartaná magát, mivel az új útvonalak szerint intézkedtek az orosz sereg ellátásáról. Az esetleges változtatásokról időben értesíti majd Kutuzovot, addig a kivonulást illetően működjön együtt Hallerrel.²⁶ Az orosz tábornok válaszában jelezte: gyenge egészségi állapota nem engedte, hogy a nádorhoz Budára utazzon. Megköszönte a főherceg új intézkedéseit (különös tekintettel serege ellátására), amelyekkel teljesen meg van elégedve. Kifejtette továbbá, hogy Haller főbiztos, az orosz sereg élelmezése ügyében tett fáradozásainak köszönhetően, a katonák körében igen megkedveltette magát. A maga részéről szintén mindent megtett, hogy ne legyen a hatóságoknak és a lakosoknak panaszja a seregére.²⁷

A nádor erre reagálva annak a reményének adott hangot, a kinevezett főbiztos és az orosz vezérkar közötti együttműködés a kivonulás végéig eredményes lesz. Péchy János, az orosz lovasság mellé kirendelt albiztos szintén arról számolt be, hogy a lovasok vonulása rendben és kihágások nélkül folytatódik. Ezt megerősítették az érintett vármegyék (pl. Nyitra, Hont, Nógrád, Pest, Heves jelentései is.) Zemplén vármegye főjegyzője viszont a vármegyei magisztrátus nevében nehezményezte, hogy a lovasság az egész vármegye területén, déltől északi irányban, annak teljes hosszában átvonul. A vármegye azt szeretné, ha a lovas csapatok az Ung vármegyei Szobráncon át Ungvár felé vonulnának, és az Uzsoki-hágón keresztül hagynák el az ország területét. Ha ez nem lehetséges, a nádor utasítsa Szabolcs vármegyét, hogy az járuljon hozzá az orosz lovasság élelmezéséhez, amelyet Zemplén vármegye Köröm, Szerencs és Olaszliszka állomásokon létrehozott élelmiszerelosztással kíván megoldani. A nádor nem járult hozzá sem az kivonulási útvonal megváltoztatásához, sem pedig ahhoz, hogy Szabolcs vármegye is működjön közre hatékonyan az ellátásban. Az előbbi kapcsán felemlítette, hogy az

Ung vármegyei térségben a nagy hóakadályok miatt nem tudnának az említett hágón a csapatok átkelni. Továbbá az itteni lakosság szegénysége és nyomorúsága miatt sem lenne képes a sereget élelmezni. Az utóbbi felvetést illetően pedig kifejtette: mivel a sereg nem vonul át Szabolcsra, nem kötelezhető a sereg ellátásának a támogatására.²⁸

Az orosz gyalogsági hadoszlopok időközben – Haller beszámolója szerint – már egészen Ipolyságig meneteltek, jóllehet vonulásuk továbbra is késedelmet szenved. Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja pedig arról számolt be a nádornak, hogy az orosz lovasság egy része, amely 4000 emberből áll, a tervezettnél szintén egy nappal később érkezik meg majd Vádra. Jelentése szerint ennek a seregrésznek az ellátását nehezítette, hogy az esztergomi és a váci magtárakból nem voltak hajlandók megfelelő mennyiségű élelmiszert biztosítani a sereg számára. A nádor azonnal utasította Végh hadbiztost: hozzon gyors intézkedéseket az ellátás érdekében.²⁹ December 22-én Haller már azt jelentette, hogy az orosz csapatok pontosan betartják az előírt vonulási útvonalat és időt. A vonulás során csupán kevés számú és csekély jelentőségű tolvajlások történtek. Ezeket azonban részben megtérítették, részben a tolvajokat keményen megbüntették. A tábornokok és a tisztek félnek Kutuzovtól, aki Léván a katonái által elhagyott 85 ökröt visszaadta Bars vármegyének.³⁰ Annak ellenére, hogy az átvonulás rendben haladt, a nádornak mégis aggodalmai voltak. Időközben ugyanis nehézségek merültek fel, különösen az orosz csapatok élelmezésével kapcsolatban. Az érintett vármegyék ugyanis saját pénztáraikból nem tudták finanszírozni az orosz sereg számára felvásárolt terményeket és élelmiszereket, ezért kénytelenek voltak kölcsönökhöz folyamodni.³¹ Hont vármegye például előterjesztette, hogy a raktárak feltöltése és az oroszok átvonulása kapcsán jelentős kiadásai és veszteségei vannak, és így képtelen a kiadásoknak akár egy kis részét is saját anyagi alapjából kiegyenlíteni. Ezért 80 ezer forint előleget kért a kincstárból. A nádor megértéssel viszonyult a törvényhatóság kérése iránt, és elrendelte, hogy egy előzetes kalkuláció alapján utalják ki a kért összeget, amelyet majd az oroszok által nyújtandó kárpótlásból kell megtéríteni. Torna és Sáros vármegye szintén panaszkodott a rájuk rótt terhek miatt. Torna alispánja úgy vélte, lehetetlen mindazt megvalósítani, amit az orosz sereg ellátása miatt a hatóságok tőlük kérnek. A nádor Hont vármegyén kívül Nyitra és Nógrád vármegyének folyósított kölcsönt a kincstárból.³² December 17-én Végh hadbiztos már azt jelenthette a nádornak, hogy Nógrád a kincstárból megkapta a szükséges előleget (40 ezer forint) az oroszok ellátására jóvátétel ellenében és újabb élelmiszerlerakatok létesítésére.³³

²⁸ Nádor napló. 1805. december 23. JNII, II. k. 411–412.

²⁹ Nádor napló. 1805. december 21. JNII, II. k. 407.

³⁰ Nádor napló. 1805. december 23. JNII, II. k. 412.

³¹ Ld. erről a nádor levelét I. Ferencnek. Buda, 1805. december 25. JNII, II. k. 261–262.

³² Nádor napló. 1805. december 25. JNII, II. k. 412–415.

³³ Nádor napló. 1805. december 20. JNII, II. k. 405. Ennek az összegnek a birtokában Nógrád vármegye képes volt az orosz csapatok ellátását finanszírozni. Kutuzov december 27-én a megyei előjárókhöz írott „nagyon hízogó és dicsérő hangvételű” levélben köszönte meg, hogy „az orosz hadsereg Nógrád megyében kiváló ellátásban részesült, különösen a tisztai stábot gazdagon

²⁵ Nádor napló. 1805. december 17. JNII, II. k. 398.

²⁶ Nádor napló. 1805. december 20. JNII, II. k. 405.

²⁷ MNL OL, N 25 (Militär-Kanzlei), II. 1805. Fasc. 3. P. 81. No. 609., 611.

A vármegyék más panaszokkal is „ostromolták” a nádort. Zemplén vármegye továbbra is útvonal megváltoztatásáért folyamodott. Panasz érkezett a nádorhoz Gömör vármegye alispánjától is, hogy az orosz csapatok a sereget kísérő osztrák tisztekkel egyetértésben eltértek a kijelölt útvonaltól, és a sereget Edelényen (Borsod vármegye) át irányították. A nádor ezt önkényes eljárásnak minősítette, de remélte, hogy az alispán a helyi viszonyok ismeretében olyan megoldást talál majd, amellyel a felmerülő akadályokat elháríthatják. Amennyiben pedig az intézkedések hiányoznának, az alispán fogja azokért a felelősséget viselni. Sáros vármegye arra kérte Hallert, hogy a rossz utak miatt az orosz gyalogság Grabon át vonuljon ki Galíciába. Ezért a vármegye számára is könnyebb lehetne, a gyalogság Alsó-Komarócon (Zemplén vármegye) át vonulna, a lovasság pedig szintén Zemplén vármegyén keresztül Virava (Zemplén vármegye) felé. Ezeket a kívánt változtatásokat a nádor nem engedélyezte: senki sem térhetett el a kijelölt útvonaltól.³⁴

József főherceg december utolsó hetében a hozzá beérkezett jelentések ismeretében az összes nehézségek ellenére egyre bizakodóbb volt az orosz sereg minél előbbi kivonulását illetően. A királyhoz intézett levelében, amelyben összegezte az átvonulásáról és ellátásáról szóló híreket, úgy látta, hogy az oroszok legkésőbb 1806. január 14-ig vagy 15-ig befejezik az átvonulást, és átlépik a határt. Dicsérte Kutuzovot, hogy határozott intézkedéseinek köszönhetően megszűntek a jelentősebb kihágások, és csak kevés atrocitásra került sor; nem is beszélve arról, hogy az átvonulást Kassától a galíciai határig pihenőnapok nélkül akarta végrehajtani. Kiemelte, hogy az oroszok gyors vonulásában fontos szerepe van Haller főbiztosnak is, aki Kassán tartózkodik, és értesíti a földesurakat az oroszok érkezéséről és ismerteti Kutuzov kívánságait.³⁵

Kassán, ahová a francia csapatok elől az osztrák főhercegeket és főhercegnőket, valamint családjaikat menekítették, egy korabeli tudósítás szerint „már egy jó ideje igen népes és élénk” élet folyt. Megfordult a városban több orosz tiszt társaságában maga Kutuzov is, aki néhány napot tartózkodott ott. Az orosz tiszteket a helyi lakosok barátságukkal tüntették ki és dicsérték őket lekötelező udvariasságukért.³⁶

Kutuzovnak az eröltetett menetről szóló parancsa azzal az eredménnyel járt, hogy az orosz gyalogos hadoszlopok, ahogy maga a nádor is remélte, január 12-ére elérték a magyar-galíciai határt.³⁷ Sáros vármegye egyik levelében már erről tudósított, azaz: az orosz sereg (40 ezer fős gyalogság és 8 ezer lovas) utolsó hadoszlopa elérte a határt és Galícia felé mentel. A tudósító ehhez még hozzáfűzte: a sereg kinézete és

fegyelmezettsége példás, és az egész átvonulás során egyetlen kihágást sem követtek el.³⁸

Az orosz csapatok átvonulása és ellátása jelentős anyagi erőfeszítéseket követelt meg az országtól, illetve lakosságától. Az orosz uralkodó kezdettől fogva felajánlotta a jóvátételt mind a terményekért, állatokért, szekerekért, előfogatokért, mind pedig a katonák által okozott károkért. Ez utóbbiak közül a kisebbeket az orosz katonai vezérkari tisztek, de különösen Kutuzov többször is saját erszényéből fizette ki. A sereg nevében Csaplic vezérőrnagy javaslatot nyújtott be a Magyarországon kapott természetbeni járandóságok és szolgáltatások pénzügyi jóvátételéről. Ezt a nádor előterjesztette a királynak. Az oroszok bevonulásakor lefolytatott tárgyalások alapján a király a sereg ellátását azzal a feltétellel fogadta el, hogy arról rendes elszámolást tegyenek és a kárpótlást vagy jóvátételt ennek alapján számítsák ki. Ezzel az elszámolással Teschenben már Jurij Vlagyimirovics Dolgorukij herceg vezetésével foglalkoznak, aki ott Zichy Károly gróffal, az Udvari Kamara elnökével formális tárgyalásokba kívánt bocsátkozni. A király ezt engedélyezte Zichynek, akinek arról kellett döntést hoznia, vajon a kárpótlást pénzben vagy terményekben fogják-e megtenni. Kutuzov a cári udvartól viszont azt az utasítást kapta, hogy az átvonulás során elfogadott terményekbeni és egyéb szolgáltatásokat azonnal készpénzben fizessék ki, a törlesztés összegét pedig az orosz seregnek országba történt belépésétől a kilépésig kell számolni. A király egyúttal úgy döntött, hogy a naturáliákért számlák és nyugták ellenében fizessenek, mégpedig úgy, ahogy az oroszokkal Holicsban (Nyitra vármegye) megállapodtak, és ezeket a számlákat minél előbb küldjék Budára. A kihágásokról, amennyiben azok jóvátételéről Kutuzov nem intézkedett, Zichyt azonnal informálni kellett, hogy ennek tudatában kezdje meg a tárgyalásokat Dolgorukijjal.³⁹

A tárgyalások ugyan megkezdődtek a jóvátétel ügyében, és a számlákat s nyugtákat is rendre összegyűjtötték, majd ezeket megküldték a helytartótanácsnak,⁴⁰ de az első kifizetésekre 1811-ben került csak sor, mivel Oroszország aktívan részt vett a következő napóleoni háborúknak. A megállapodások ellenére a jóvátétel kérdését csupán 1824-ben tudták lezárni, amikor is a cári udvar a kárpótlás ügyében benyújtott utolsó követelést is kiegyenlítette.

megvendégték és a sereget mindenütt a megyében kiténtetett udvariassággal fogadták”. Ld. ezt: *Pressburger Zeitung*, 43. (1806. január 28.) No. 7. 61.

³⁴ Uo.

³⁵ Nádor napló. 1805. december 26. JNII, II. k. 415. I. Ferenc válaszában dicsérte a nádor bölcs és előrelátó tervét az orosz sereg kettéosztásáról és az új útvonal kijelöléséről. (Ld. ezt: Nádor napló, 1805. december 30. JNII, II. k. 423–424.)

³⁶ *Pressburger Zeitung*, 43. (1806. január 24.) No. 6. 57.

³⁷ Nádor napló. 1805. december 29. JNII, II. k. 422.

³⁸ *Pressburger Zeitung*, 43. (1806. január 24.) No. 6. 57.

³⁹ Nádor napló. 1805. december 30. JNII, II. k. 424.

⁴⁰ Ld. ezeket: MNL OL, Helytartótanácsi levéltár, Directoratus Commissariatus Provincialis (C 122), 5. és 6. csomó.